

POSTANOWIENIE

Dnia 12 października 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak (sprawozdawca)

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania Przedsiębiorstwa Usługowo - Handlowego "A." Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w J. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w S. z udziałem zainteresowanego R.S. o zwrot składek, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 12 października 2017 r., skargi kasacyjnej Przedsiębiorstwa Usługowo - Handlowego "A." Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w J. od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 11 lutego 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

odrzuca skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 20 czerwca 2012 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. odmówił wnioskodawcy Przedsiębiorstwu Usługowo – Handlowemu „A.” Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w J. (dalej jako wnioskodawca lub płatnik składek) zwrotu nienależnie opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne za okres od sierpnia 1999 r. do czerwca 2001 r. w łącznej kwocie 18.313,17 zł, w tym na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych w kwocie 14.663,39 zł, na ubezpieczenie zdrowotne w kwocie 2.645,82 zł oraz na Fundusz Pracy i

Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych w kwocie 1.003,96 zł.

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K. wyrokiem z dnia 23 stycznia 2013 r. oddalił odwołanie wnioskodawcy od decyzji z dnia 20 czerwca 2012 r. (pkt 1) oraz przekazał do rozpoznania organowi rentowemu wnioszek o zwrot kwoty 16.557,73 zł wraz z odsetkami (pkt 2).

Sąd Okręgowy podniósł, że w świetle art. 24 ust. 6g pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1778, dalej jako ustawa systemowa), w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 138, poz. 808, dalej jako nowelizacja z dnia 28 kwietnia 2011 r.), która weszła w życie z dniem 20 lipca 2011 r., okres przedawnienia nienależnie opłaconych składek mieści się w przedziale czasowym od dnia 20 lipca 2001 r. do dnia 20 lipca 2011 r., co skutkuje stwierdzeniem, że prawo do zwrotu nienależnie opłaconych składek za okres wcześniejszy uległo przedawnieniu. Pierwsza dokonana przez płatnika wpłata, co do której prawo zwrotu nie uległo przedawnieniu, nastąpiła w dniu 22 września 2001 r. Od tej daty liczy się więc kwota nieprzedawnionych, nienależnie opłaconych składek w wysokości 60.599,13 zł.

Wyrok Sądu pierwszej instancji został w całości zaskarżony apelacją wnioskodawcy. Zarzucono w niej: 1) sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego materiału przez brak rozstrzygnięcia sprzeczności pomiędzy decyzjami z dnia 7 listopada 2008 r. i zaskarżonej w tym postępowaniu decyzji z dnia 20 czerwca 2012 r., zwłaszcza w zakresie terminów wyłączenia z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych zainteresowanego R.S. oraz sprzeczność istotnych ustaleń organu rentowego z treścią akt sprawy i ze stanem faktycznym; 2) błędną interpretację przepisów dotyczących terminu przedawnienia zwrotu nienależnie opłaconych składek. Wnioskodawca wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i o jednoznaczne rozstrzygnięcie wraz z uzasadnieniem, która z powyższych decyzji jest zgodna z prawem, a która nie; o zasądzenie od organu rentowego na jego rzecz kwoty 34.870,90 zł wynikającej z zawiadomienia ZUS Oddział w C. z dnia 12 marca 2012 r. w kwocie 16.557,73 zł i z zawiadomienia ZUS Oddział w S. z dnia 20 czerwca 2012 r. w kwocie 18.313,17 zł; o zasądzenie od

organu rentowego na rzecz wnioskodawcy ustawowych odsetek od dnia następującego po upływie terminu określonego w art. 24 ust. 6d ustawy systemowej do dnia wypłaty tej kwoty oraz o zadośćuczynienie w kwocie 30.000 zł.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) wyrokiem z dnia 27 lutego 2014 r. oddalił apelację, w całości podzielając dokonaną przez Sąd pierwszej instancji wykładnię przepisów nowelizacji z dnia 28 kwietnia 2011 r.

Na skutek skargi kasacyjnej wnioskodawcy wyrok ten został uchylony przez Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 8 września 2015 r., I UK 405/14, a sprawa została przekazana Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego. W uzasadnieniu wyroku Sąd Najwyższy uwypuklił, że istotna dla sprawy jest regulacja art. 24 ust. 6g ustawy systemowej w brzmieniu nadanym nowelizacją z dnia 28 kwietnia 2011 r., zmieniona następnie przepisem art. 11 ust. 1b ustawy z dnia 16 września 2011 r. o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców (Dz.U. Nr 232, poz. 1378). W oparciu o powołane przepisy organ rentowy ma obowiązek zawiadomić płatnika składek o kwocie nienależnie opłaconych składek, które zgodnie z art. 24 ust. 6a ustawy systemowej mogą być zwrócone, chyba że nie przekraczają wysokości kosztów upomnienia w postępowaniu egzekucyjnym. Sąd Najwyższy podzielił stanowisko wnioskodawcy, że w sytuacji wydania przez organ rentowy zawiadomienia, o którym mowa w art. 24 ust. 6g pkt 1 ustawy systemowej, nie ma zastosowania art. 24 ust. 6g pkt 2 tej ustawy. *Ratio legis* tych przepisów miało na celu między innymi umożliwienie zwrotu nienależnie opłaconych składek na ubezpieczenie społeczne w sytuacji, gdy żądanie zwrotu nadpłaconych składek jest wynikiem prawomocnego orzeczenia stwierdzającego brak podstawy do opłacenia składki. W konkluzji Sąd Najwyższy uznał, że Sądy obu instancji nieprawidłowo zastosowały prawo materialne, przyjmując, że w sprawie nie ma zastosowania art. 24 ust. 6g pkt 1 ustawy systemowej.

Rozpoznając ponownie sprawę Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) wyrokiem z dnia 11 lutego 2016 r. zmienił zaskarżony wyrok wraz z poprzedzającą go decyzją organu rentowego i zobowiązał Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. do zwrotu na rzecz Przedsiębiorstwa Usługowo – Handlowego „A.” Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w J.

nienależnie opłaconych składek za okres od sierpnia 1999 r. do czerwca 2001 r. w łącznej kwocie 18.313,17 zł (pkt 1) oraz zasądził od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy kwotę 300 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt 2).

Sąd Apelacyjny ustalił, że na mocy decyzji organu rentowego z dnia 7 listopada 2008 r., która uprawomocniła się w związku z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w (...) z dniem 11 stycznia 2011 r., zainteresowany R.S. został wyłączony z ubezpieczeń społecznych za wymienione w niej okresy. W toku procesu odprowadzane były składki na ubezpieczenie społeczne za zainteresowanego, które w związku z treścią wyroku stanowiły następnie przedmiot żądania ich zwrotu. Przedmiotem kontrolowanej w niniejszej sprawie decyzji organu rentowego z dnia 20 czerwca 2012 r. była odmowa zwrotu nienależnie opłaconych składek za okres od sierpnia 1999 r. do czerwca 2001 r. w łącznej kwocie 18.313,17 zł. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 września 2015 r., I UK 405/14, nie podzielił poglądu Sądów obu instancji, że powyższa należność nie może stanowić przedmiotu zwrotu składki, z uwagi na przedawnienie w zakresie złożenia takiego żądania. Bieg przedawnienia rozpoczął się bowiem z dniem 1 stycznia 2012 r., a wnioskodawca otrzymał zawiadomienie o nienależnie opłaconych składkach na ubezpieczenie społeczne w dniu 2 kwietnia 2012 r. W tej sytuacji należało zastosować art. 24 ust. 6g pkt 1 ustawy systemowej w brzmieniu nadanym nowelizacją z dnia 28 kwietnia 2011 r., zmieniającej z dniem 20 lipca 2011 r. przepis art. 24 ustawy systemowej. Wobec powyższego Sąd Apelacyjny orzekł o obowiązku zwrotu przez organ rentowy na rzecz wnioskodawcy kwoty nienależnie opłaconych składek w okresie objętym zaskarżoną decyzją, zmieniając tym samym zarówno wyrok Sądu Okręgowego z dnia 23 stycznia 2013 r., jak i kontrolowaną decyzję. Sąd ten wskazał, że wyrok odnosi się wprost do decyzji organu rentowego z dnia 20 czerwca 2012 r., jako że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przedmiot rozpoznania sprawy sądowej wyznacza decyzja organu rentowego, od której wniesiono odwołanie (art. 477⁹ i art. 477¹⁴ k.p.c.) i tylko w tym zakresie podlega ona kontroli sądu zarówno pod względem jej formalnej poprawności, jak i merytorycznej zasadności. Zatem tok obecnej sprawy pozostaje bez wpływu na przedmiot postanowienia zawartego w punkcie 2 wyroku Sądu Okręgowego z dnia 23 stycznia 2013 r. o przekazaniu wniosku o zwrot kwoty 16.557,73 zł organowi

rentowemu.

Skargę kasacyjną od tego wyroku wniósł wnioskodawca zaskarżając go w części, tj. w zakresie rozstrzygnięcia w punkcie 1, domagając się uchylenia wyroku w zaskarżonej części i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za wszystkie instancje (w tym ewentualnie o kosztach zastępstwa radcy prawnego w postępowaniu przed Sądem Najwyższym), a także zasądzenia od organu rentowego na rzecz skarżącego zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Skargę kasacyjną oparto na podstawie zarzutów naruszenia przepisów postępowania, a to: art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. oraz art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. przez nierozstrzygnięcie przez Sąd Apelacyjny całego roszczenia skarżącego, tj. w zakresie roszczenia o zasądzenie odsetek, co skutkowało nieuwzględnieniem zarzutów apelacji.

W ocenie skarżącego orzeczenie z dnia 11 lutego 2016 r. jest niepełne i błędne, bowiem Sąd Apelacyjny winien był orzec o jego roszczeniu w zakresie odsetek. A zatem Sąd ten rażąco naruszył przepisy postępowania mające wpływ na wynik sprawy przez nierozstrzygnięcie o całym roszczeniu skarżącego. Sąd drugiej instancji ma nie tylko uprawnienie, ale wręcz obowiązek rozważenia na nowo całego zebranego materiału oraz dokonania jego własnej, samodzielnej i swobodnej oceny. Skarżący nadmienił, że w wykonaniu wyroku z dnia 11 lutego 2016 r. organ rentowy powiadomił go o dokonaniu zwrotu wyłącznie kwoty 18.313,17 zł, wskazując na brak przesłanek ustawowych do przekazania odsetek za zwłokę. Zdaniem organu rentowego, nienależnie opłacone składki podlegają oprocentowaniu w wysokości równej odsetkom za zwłokę pobieranym od zaległości podatkowych, od dnia złożenia wniosku, o którym mowa w art. 24 ust. 6c ustawy systemowej, jeżeli nie zostaną zwrócone w terminie, o którym mowa w ust. 6d ustawy, tj. w terminie 30 dni. Według skarżącego pogląd ten jest błędny, co wprost wynika z wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 23 lipca 2013 r., III AUa (...) (LEX nr 1356548), ponieważ terminem, od którego powinny być płacone odsetki jest data błędnego wyegzekwowania składek.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna podlega odrzuceniu. W myśl utrwalonej linii orzeczniczej skargę kasacyjną można wnieść wyłącznie od istniejącego orzeczenia sądu drugiej instancji. Nie można więc wnieść skargi kasacyjnej od orzeczenia, które w sensie prawnym – procesowym w ogóle nie istnieje, jak również od orzeczenia, w którym brakuje rozstrzygnięcia o całości przedstawionego pod osąd roszczenia procesowego. Zatem w takiej sytuacji, gdy strona wniosła skargę kasacyjną dotyczącą przedmiotu nieobjętego rozstrzygnięciem w sentencji orzeczenia sądu drugiej instancji, to podlega ona odrzuceniu jako niedopuszczalna z powodu braku substratu zaskarżenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1997 r., II CKN 15/97, OSNC 1997 nr 6-7, poz. 89; z dnia 10 września 1998 r., III CZ 115/98, LEX nr 1215914; z dnia 28 kwietnia 2000 r., I PKN 567/99, LEX nr 1218429; z dnia 19 lipca 2006 r., I CZ 35/06, LEX nr 584195; z dnia 27 marca 2008 r., III UK 120/07, LEX nr 1615029; z dnia 20 grudnia 2013 r., III CSK 326/13, LEX nr 1448732 czy wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2010 r., II UK 330/09, LEX nr 604220; z dnia 18 kwietnia 2013 r., III CSK 247/12, LEX nr 1331307 oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2011 r., I UZP 2/11, OSNP 2011 nr 19-20, poz. 255).

W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych należy mieć na względzie, że przedmiot sporu determinuje w pierwszej kolejności przedmiot decyzji organu rentowego zaskarżonej do sądu ubezpieczeń społecznych, a w drugim rzędzie zakres odwołania od tej decyzji, ponieważ rozpoznając odwołanie od decyzji organu rentowego, sąd ubezpieczeń społecznych rozstrzyga o zasadności odwołania w granicach wyznaczonych, z jednej strony, zakresem samego odwołania, a z drugiej przez przedmiot decyzji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2016 r., I UZ 29/16, LEX nr 2180090 i powołane tam orzeczenia). Zatem, jak stwierdził Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 4 sierpnia 2016 r., III UZP 11/16 (LEX nr 2086134 z glosą K. Antonowa, OSP 2017 nr 7-8, poz. 65), konieczność zmiany zaskarżonej decyzji (w całości lub w części) wymusza pozytywne rozstrzygnięcie sądu. Z treści art. 477¹⁴ § 1 i 2 k.p.c. nie da się wyinterpretować konieczności orzekania negatywnego w sytuacji, gdy

sąd zmienia w części zaskarżoną decyzję organu rentowego. Nie jest to zresztą potrzebne, gdyż część „niezmienioną” obrazuje zestawienie decyzji i wyroku. Koncepcja zakładająca oddzielność podstaw prawnych z § 1 i § 2 art. 477¹⁴ k.p.c. opiera się na występowaniu zmiennej, którą jest „uwzględnienie” bądź „brak podstaw do uwzględnienia” odwołania. Została ona zadekretowana literalnie w omawianych przepisach. W rezultacie wtórne wobec tej oceny jest dokonanie zmiany zaskarżonej decyzji (w części lub w całości). Wychodząc z tego założenia należy traktować § 1 i § 2 omawianego przepisu jako alternatywne „ścieżki” postępowania. Uwzględnienie odwołania prowadzi do zmiany zaskarżonej decyzji w całości lub w części, jednak bez konieczności oddalania odwołania w pozostałym zakresie. W rezultacie częściowe oddalenie odwołania potwierdza tylko efekt osiągnięty przez zakresową zmianę decyzji i orzeczenie co do istoty sprawy. Sumą powyższych rozważań było przyjęcie przez zwykły skład Sądu Najwyższego, że ubezpieczonemu przysługuje apelacja, jeśli sąd pierwszej instancji w części zmienił decyzję organu rentowego i nie oddalił odwołania w pozostałym zakresie (art. 367 § 1 k.p.c. w zw. z art. 477¹⁴ § 1 i 2 k.p.c.). W uzasadnieniu postanowienia z dnia 8 grudnia 2016 r., II UZ 60/16 (LEX nr 2188638), Sąd Najwyższy podkreślił, że rozważania zawarte w uchwale mają charakter uniwersalny i dotyczą każdego rodzaju świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt rozpoznawanej sprawy wskazać należy, że zaskarżona decyzja organu rentowego z dnia 20 czerwca 2012 r. dotyczy zwrotu nienależnie opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne za okres od sierpnia 1999 r. do czerwca 2001 r. w łącznej kwocie 18.313,17 zł. Stąd zaskarżony w punkcie 1 wyrok Sądu Apelacyjnego, zmieniający zaskarżony wyrok Sądu pierwszej instancji oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego i zobowiązujący Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. do zwrotu na rzecz skarżącego kwoty 18.313,17 zł w całości odnosi się do przedmiotu decyzji, a to do odmowy zwrotu nadpłaconych składek. Przesądza to o braku substratu zaskarżenia, co zauważa skarżący w uzasadnieniu skargi wskazując, że „orzeczenie jest niepełne i błędne, bowiem Sąd Apelacyjny winien był orzec o roszczeniu skarżącego w zakresie odsetek”, a takiego rozstrzygnięcia odnośnie zawartego w apelacji wniosku o zwrot składek wraz z odsetkami brak. Oceny tej nie

zmienia uregulowanie zawarte w art. 24 ust. 6e ustawy systemowej, zgodnie z którym jeżeli nienależnie opłacone składki nie zostaną zwrócone w terminie określonym w ust. 6d, podlegają oprocentowaniu w wysokości równej odsetkom za zwłokę pobieranym od zaległości podatkowych, od dnia złożenia wniosku, o którym mowa w ust. 6c. W uchwale z dnia 24 marca 2011 r., I UZP 2/11, dotyczącej wykładni art. 118 ust. 1a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383), Sąd Najwyższy stwierdził, że zamieszczenie w sentencji wyroku rozstrzygnięcia, co do odpowiedzialności organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania decyzji jest powinnością tego sądu, który zmieniając decyzję organu rentowego, przyznaje prawo do świadczenia. Jeżeli zatem prawo do świadczenia przyznaje sąd drugiej instancji, ma obowiązek zamieszczenia z urzędu w sentencji swojego wyroku orzeczenia o odpowiedzialności organu rentowego tylko wtedy, gdy zmieniając wyrok sądu pierwszej instancji wraz z poprzedzającą go decyzją, przyznaje ubezpieczonemu prawo do świadczenia. Jeżeli zatem w sentencji wyroku zmieniającego decyzję i przyznającego prawo do świadczenia nie zostanie zamieszczone tego rodzaju orzeczenie, stronie będzie przysługiwał wniosek o uzupełnienie wyroku w tym zakresie (art. 351 § 1 k.p.c.). W sytuacji, gdy żadna ze stron w przewidzianym terminie takiego wniosku nie złoży, wykluczone będzie skuteczne zaskarżenie wyroku co do tego przedmiotu, bo wówczas środek zaskarżenia jako skierowany przeciwko orzeczeniu nieistniejącemu musi być uznany za niedopuszczalny (art. 370 k.p.c.).

Wobec tego brak orzeczenia co do odsetek powoduje, że skarga kasacyjna jest niedopuszczalna, ponieważ brakuje substratu zaskarżenia. Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 24 marca 2011 r., I UZP 2/11, w razie pominięcia przez sąd rozstrzygnięcia (pozytywnego lub negatywnego) o zgłoszonym żądaniu lub o jego części, strona ma prawo złożyć, przewidziany w art. 351 § 1 k.p.c., wniosek o uzupełnienie orzeczenia (zob. także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 sierpnia 2015 r., I CZ 58/15, LEX nr 1775571). W judykaturze i doktrynie utrwalony jest pogląd, że wniosek o uzupełnienie orzeczenia nie konkuruje ze środkami odwoławczymi, a stanowi remedium, które może otworzyć drogę do skutecznego wniesienia środka odwoławczego. A zatem, jeżeli sąd drugiej instancji,

zmieniając wyrok, nie orzekł o wszystkich żądaniach apelacji, bądź nie zamieścił orzeczenia do którego zobowiązany był z urzędu, a żadna ze stron w przewidzianym terminie nie złożyła wniosku o uzupełnienie wyroku, to skarga kasacyjna skierowana przeciwko orzeczeniu nie istniejącemu podlega – jako niedopuszczalna – odrzuceniu.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁶ § 3 w związku z § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

as